

УДК 351.84:364

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Назарова Галина Валентинівна, д.е.н., професор, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Тимофєєва Марина Іванівна, аспірант ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Анотація — Роботу присвячено визначення місця та ролі соціального захисту в системі соціальної політики.

Ключові слова — соціальний захист, соціальна політика, безпека, захист, забезпечення.

Соціальний захист - невід'ємна складова політики держави, відповідальної за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян. Це один із основних факторів від яких залежить ефективність цивільного розвитку будь-якого суспільства. З огляду на складну ситуацію, яка на протязі тривалого періоду зберігається в нашій країні, з'ясування сутності соціального захисту та його місця в політиці соціальної держави набуває особливої актуальності. Оскільки соціальний захист - це засіб збереження стабільності та злагоди в суспільстві, що трансформується, інструмент, за допомогою якого держава може впливати на життя людей, отримує підтримку урядового курсу.

Метою даної роботи є визначення реальної ролі та місця соціального захисту в політиці соціальної держави. Як правило соціальний захист розглядають як економічно або юридичну категорію. Так, приміром, О. Ю. Єрмоловська аналізує соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки [1].; Ю. О. Шклярський розглядає питання удосконалення управління соціальним захистом на регіональному рівні [5]; В. М. Руденко присвятив своє дисертаційне дослідження фінансово-правовим основам соціального захисту [3]. Визначаючи сутність соціального захисту, можна спиратися на положення Конституції України, норми законодавства, міжнародно-правові норми, довідкову та енциклопедичну літературу, іноземні джерела, світовий державний дос-

від соціального розвитку. Поширеною є думка, що виникнення терміна і поняття «соціальний захист» пов'язане із прийняттям закону США про соціальний захист (Social Security Act) у 1935 році. Його творець, президент США Франклін Рузвельт, назвав новий законодавчий акт «наріжним каменем у системі, яка будується зараз, але у жодному разі не завершується» [1]. Однак є й інші точки зору щодо виникнення цього поняття. Як зазначає Гай Перрін, попри те, що цей термін уперше вжито у США, концепція системи соціального захисту сповна була втілена в новозеландському законодавстві 1938 року [6]. Н. Болотіна ж стверджує, що пріоритет тут належить Росії - 31 жовтня 1918 року РНК у Росії затвердила Положення про соціальне забезпечення трудящих [1]. У будь-якому разі можна стверджувати, що від 30-х рр. ХХ ст. термін «social security» став загальноновживаним. При цьому термін «security» вживається тут у значенні «безпека», «охорона», «захист», «забезпечення», «гарантування».

В Україні конституційне закріплено поняття «соціальний захист», яке включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також по старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, здійснюваним за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (Конституція України, стаття 46). Поняття «соціальний захист» у широкому розумінні визначають як діяльність держави, спрямо-

вану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті. У вузькому розумінні соціальний захист визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціального прийняттого рівня життя. Поняття соціального захисту, що почало активно використовуватися в роки незалежності України і було закріплене в Основному Законі нашої держави, порівняно із широко вживаним до 1991 року поняттям соціального забезпечення має таке специфічне навантаження, як захист від негараздів трансформаційного періоду, ризиків переходу від соціалістичної економіки до ринкової. Поняття «соціальний захист» охоплює, поряд із правом на соціальне забезпечення, ще й інші соціальні права, такі як право громадян, що потребують соціального захисту, на отримання житла безплатно або за доступну для них оплату (ч. 2 ст. 47 Конституції України), право на достатній життєвий рівень (ст. 48), право на охорону здоров'я (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50), право на освіту (ст. 53). Можна стверджувати, що соціальний захист включає всі соціальні права в державі. Водночас слід виділити три головні складові системи соціального захисту: 1) пенсійне забезпечення та забезпечення на випадок безробіття; 2) грошова допомога сім'ям; 3) різні форми соціальної допомоги й соціальних послуг (догляд за людьми похилого віку, інвалідами, опіка над сиротами). Система соціального захисту виконує дві основні функції. По-перше, це зменшення негативних наслідків бідності шляхом надання короткотермінової адресної допомоги бідним верствам населення; по-друге, запобігання бідності шляхом створення умов для участі громадян у належно оплачуваній продуктивній праці та соціальному страхуванні в працездатний період. Мета соціального захисту полягає в тому, щоб, забезпечивши людям мінімально необхідний життєвий рівень, надати кожному можливість вільно розвиватися, реалізу-

вати себе, свої здібності, гарантувати дотримання стабільності в суспільстві, соціальної солідарності, загального добробуту населення.

Соціальний захист - один із пріоритетних напрямів діяльності соціальної держави, де він є одним із завдань соціальної політики поряд із забезпеченням зайнятості населення, охорони здоров'я, якісної освіти, надання житла і комунальних послуг. Соціальна політика в Україні, відповідно до загальноприйнятих сучасних вимог, передбачає вирішення трьох головних завдань: розробка й реалізація програм соціального захисту населення, спрямованих на забезпечення прогресу на міжнародному, національному й регіональному рівнях у різних сферах суспільного життя; формування правової культури населення, що передбачає насамперед подолання правового нігілізму, «правового екстремізму»; здійснення економічних перетворень, необхідних для забезпечення переходу до ринкової економіки, диференційованої багатокладної моделі виробництва й розподілу, здатної гнучко реагувати на погіршення становища окремих соціальних верств і категорій населення. Будучи невід'ємною складовою соціальної політики, соціальний захист визначає обличчя соціальної держави, є інструментом втілення конституційних положень, перетворення гасел на дійсність. Сутність соціального захисту пов'язана із сутністю соціальної держави.

Підводячи підсумки, зазначимо, що соціальну державу прийнято розуміти як таку, що орієнтована передусім на добробут всього суспільства та кожної окремої людини. Водночас досягнення стану соціально орієнтованої держави потребує належного життєвого рівня населення, здобутого, зокрема, політикою соціального захисту. Соціальної політики та соціального захисту, можна конкретизувати роль останнього в політиці сучасної демократичної, соціальної та правової держави. Соціальний захист - центральна складова соціальної держави, адже його предметом є людина та можливість її всебічного розвитку.

Список використаної літератури

1. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2000. - №4. – с. 35-39.

2. Єрмоловська О. Ю. Соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформації економіки: Автореферат дис... канд. екон. наук.- / О.Ю. Єрмоловська //Харків: 1996 – с. 20.

3. Руденко В. М. Фінансово-правові основи соціального захисту населення (порівняльний аналіз законодавства України, ФРН та інших зарубіжних країн - членів Європейського Союзу): Автореферат дис... канд. юрид. наук.- /В.М. Руденко // Київ, 1999.

4. Чиркіна І. Д. Сучасні напрямки соціального захисту різних верств населення України / І.Д. Чиркіна // Наукові праці. Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА. 2001. Т. 12. Серія: Політичні науки. С. 86.

5. Шклярський Ю. О. Удосконалення управління соціальним захистом населення в регіоні (на матеріалах Миколаївської області): Автореферат дис... канд. екон. наук.- / Ю.О. Шклярський // К., 1999

6. Perrin G. A hundred years of social insurance / G. A. Perrin // Labor and Society. 1988. № 9 (OctoberDecember). P. 399.

Автори

Назарова Галина Валентинівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та соціальних наук, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (gnazarova@i.ua)

Тимофєєва Марина Іванівна, аспірант кафедри економіки та соціальних наук, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця m.timofeeva@ukr.net

Тези доповіді надійшли 09 лютого 2018 року.

Опубліковано в авторській редакції.